

Borjana Miković

ZAŠTITA OD NASILJA U PORODICI U ZAKONODAVSTVU FBIH

FAMILY VIOLENCE LEGISLATION IN FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Sažetak

U radu je, pored određenja i oblika nasilja u porodici, prezentirana zakonska zaštita od porodičnog nasilja u FBiH normirana Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, Porodičnim zakonom i Krivičnim zakonom FBiH te, djelimično, zabrana nasilja po osnovu spolne pripadnosti u „privatnom“ i „javnom“ životu, Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH, koji je donesen na državnom nivou i time obavezujući za oba entiteta.

Kritička analiza zakonskih odredaba jasno je pokazala neusklađenost pobrojanih zakona, kako u utvrđivanju mehanizama tako i načinu zaštite od nasilja u porodici. Tako na primjer Zakon o zaštiti od nasilja u porodici nasilje u porodici definiše kao krivično djelo koje je u nadležnosti redovnih sudova, utvrđujući istovremeno kao prekršajne sankcije za zaštitu od nasilja u porodici zaštitne mjere koje izriču sudovi za prekršaje. Teškoće u provođenju Zakonom utvrđenih zaštitnih mjera, pored nedovoljnog iskustva sudova za prekršaje, koji još uvijek gotovo sporadično izriču ove sankcije, predstavlja i to što je primjena izrečenih mjera u praksi praćena nizom različitih problema. Nepostojanje odgovarajućih institucija za zaštitu i pružanje pomoći žrtvi porodičnog nasilja, kao i institucija za primjenu obaveznog liječenja i tretmana nasilnika, nepostojanje alimentacionih fondova za privremenu pomoć žrtvi nasilja i slično samo su neki od pokazatelja koji, pored nepostojanja dugoročnih rješenja, govore o nekomplementarnosti između zakonskih odredaba i raspoloživih mogućnosti za njihovo provođenje, ali i o nedovoljnom angažmanu države u rješavanju problema porodičnog nasilja.

Ključne riječi: nasilje, porodica, žrtva, nasilnik, zakon, zaštita, sankcija, pomoć, prevencija

Summary

This paper provides an outline of family violence legislation in the Federation of Bosnia and Herzegovina as defined by the Law on Protection from Family Violence, Family Law and Federal Criminal Law, together with the definition of violence and its forms. Prohibition of violence on the basis of sexual orientation in „private“ and „public“ live, as defined by the Law on Gender Equality in Bosnia and Herzegovina, passed at the state level, thus in force in both entities, is also partially discussed.

Critical analysis of legislative acts has clearly shown a discrepancy between the above-mentioned laws, both in the sense of determining mechanisms and in the sense of ways of protection against family violence. For example, the Law on Protection against Family Violence defines family violence as a criminal act, under the jurisdiction of the regular courts, and, at the same time, it determines protection measures issued by courts for criminal offenses. Apart from lack of experience at courts for criminal offenses, which almost sporadically issue the sanctions, difficulties in implementation of protection measures determined by the Law are also present in implementation of the measures issued, which is followed by a number of other difficulties. Inexistence of institutions for protection and help to the victims of family violence, as well as institutions for obligatory recovery and treatments of abusers, inexistence of alimony funds for temporary help to the victims of family violence, are only some of the indicators which show not only the lack of long-term solutions, but also the lack of complementarity between the legal acts and their implementation possibilities, as well as the insufficient engagement of the state in solving the problems related to family violence.

Key words: violence, family, victim, abuser, law, protection, sanction, help, prevention.

1. Određenje i oblici nasilja u porodici

Nasilje u porodici, vjerovatno staro koliko i ljudsko društvo, tek je u drugoj polovini 20. stoljeća postalo predmet naučnog interesovanja i prepoznato kao društveni problem. Stalno urušavanje ranije prevladavajuće tradicionalne nuklearne porodice u većini savremenih društava i sve prisutnija svijest o ljudskim pravima, posebno izdvojenim pravima različitih skupina, npr. djece, žena i starijih osoba, koji istovremeno čine članove tzv. nuklearne odnosno proširene porodice¹ postepeno dovodi do promjene shvatanja opšteprihvaćenog mita da je porodica „raj u nemilosrdnom svijetu“ (Milić, 2007: 39).

Danas različita istraživanja (Unicef, 1999: 80-83; Nowakowska, 1999) pokazuju da porodica, pored pružanja emocionalne, socijalne i materijalne sigurnosti svojim članovima, može biti i ambijent u kome su jedan ili više njezinih članova, od najbližih srodnika, izloženi različitim oblicima nasilja i zlostavljanja.

U literaturi postoji više definicija porodičnog nasilja. Zajedničko obilježje svih definicija je da sam čin nasilja, označen ponašanjem nasilnika, putem manifestacije moći i kontrole nad žrtvom, te upotrebom sile, zastrašivanja i manipulacije, čime se kod žrtve stvara osjećaj straha, nesigurnosti i zavisnosti, uvijek podrazumijeva nanošenje fizičke ili psihičke boli i patnje žrtvi.

Na međunarodnom nivou, prema Preporukama REC-a (2002: 5), Odbora ministara Evrope, nasilje u porodici se definiše kao „nasilje koje se događa u porodici ili kući, uključujući fizičku ili mentalnu agresiju, emocionalno i psihičko zlostavljanje, incest, silovanje među supružnicima, stalnim ili povremenim partnerima i ukućanima, zločine počinjene radi časti, ženska genitalna i seksualna mutilacija i ostali tradicionalni običaji štetni za žene kao što su prisilni brakovi“.

Ova definicija u navođenju različitih oblika nasilja u porodici odnosno prema „ukućanima“ (fizičko, psihičko, emocionalno, seksualno itd.) posebno ne izdvaja segment materijalnog i radnog iskorištavanja kao

---

¹ Nuklearna porodica je porodična grupa koju čine majka, otac (ili jedno od ovo dvoje) i djeca koju izdržavaju roditelji.

Proširena porodica je porodična grupa koju čine bliski rođaci, ne samo bračni par i njihova djeca, koji žive u istom domaćinstvu ili u bliskom i neprekinutom uzajamnom odnosu (Gidens, 2003: 714, 716).

vrlo složen oblik nasilja koje se u najširem smislu može podvesti pod fizičko odnosno psihičko zlostavljanje s obzirom na to da je u svojoj pojavnosti većina oblika porodičnog nasilja međusobno isprepletena. Slijedeći navedeno, moguće je razlikovati i, nekad veoma suptilne, nijanse u određenju pojedinih oblika nasilja vezano za spol odnosno dob članova porodice. O ovom govore različita određenja nasilja nad ženom, djecom i starijim osobama, skupinama koje su najčešće žrtve nasilja u porodici.²

Zajednička karakteristika nasilja u porodici, pored tolerancije prema nasilju, vezano za usvojene društvene norme i vrijednosti, kao i stereotype o porodičnom životu, posebno nad djecom i starijim osobama, jest povjerenje koje žrtva prije samog čina zlostavljanja ima prema nasilniku.

Uzroci nasilja u porodici, koje može biti povezano sa porastom nasilja u društvu, u literaturi (Ajduković, Pavleković, 2000: 12) najčešće se objašnjavaju putem interaktivnog djelovanja više činilaca, od kojih se izdvajaju:

Subjektivno-psihološka obilježja, kako nasilnika tako i žrtve, odnosno člana ili članova porodice koji trpe nasilje (struktura i osobine ličnosti, problemi u emocionalnom sazrijevanju i razvojni put ličnosti, usvojene vrijednosti, uvjerenja itd.).

Sociokulturna obilježja, gdje, pored ekonomskih odnosa i stanja (ekonomska nesigurnost, nezaposlenost), obilježja i normi lokalne zajednice, zakonskih propisa i njihove primjene, najvažniju ulogu ima porodica.

Porodična obilježja (dinamika, uloge i obrasci ponašanja između članova porodice i u partnerskim odnosima) se, u manjoj ili većoj mjeri, posebno reflektuju na djecu.

---

² Pekinška platforma (1995) nasilje nad ženom određuje kao bilo koji čin koji rezultira ili bi mogao rezultirati fizičkom, seksualnom ili psihološkom štetom i patnjom žene, uključujući prijetnje takvim činom, prinudom ili samovoljnim lišavanjem slobode, u javnom i privatnom životu.

Jedna od najčešće navođenih definicija posebno fizičkog zlostavljanja djeteta (Gil, 1973: 115) u porodici glasi: fizičko zlostavljanje djece je namjerna upotreba fizičke snage ili namjerno propuštanje da se od roditelja ili staratelja načine neke radnje tokom interakcije s djetetom za vrijeme njegovog odgajanja, što ima za cilj da se dijete povrijedi, ozlijedi ili uništi.

Svjetska zdravstvena organizacija (2002) zlostavljanje starijih osoba određuje kao pojedinačni ili ponavljajući čin ili nedostatak odgovarajućeg postupanja koje se događa u bilo kojem odnosu očekivanja ili povjerenja, a koje uzrokuje štetu, bol, neprilike i/ili nevolju starijoj osobi.

U porodici dijete razvija osjećaj povjerenja ili nepovjerenja prema okolini, zavisno od toga da li su njegove osnovne potrebe, emocionalne i fizičke, zadovoljene. Tako, na primjer, dijete zlostavljano tokom prvih godina života, pored nesigurne privrženosti prema roditeljima, ispoljava i teškoće u stvaranju povjerenja prema drugima. Ono će odrastajući postepeno razvijati negativnu sliku o svijetu i sebi samom. Svijet će tumačiti i opažati u skladu s onim što je doživjelo u vlastitom domu (Killen, 2001: 75). Stoga doživljeno nasilje u djetinjstvu često dovodi do nasilničkog ponašanja u odrasloj osobi. Podaci o raširenosti međugeneracijskog prenosa nasilja, kao modela odgoja i ponašanja prema djeci, dosta su različiti. Tako se procjene o viktimizaciji u dječijoj dobi u populaciji roditelja zlostavljača kreću od 7 do čak 70 posto (prema: Ajduković, Pećnik, 2000: 69, Spatz-Widom, 1989).

Različita istraživanja (Nikolić-Ristanović, 2008; Petrović, Meško, 2008) govore da je nasilje u porodici krivično djelo koje se u većini slučajeva ne prijavljuje, najčešće iz sljedećih razloga: agresivno ponašanje u porodici smatra se privatnim problemom, prijava se doživljava kao rušenje dostojanstva i sramota, postoji strah od osвете i slično.

2. Zakonska zaštita od nasilja u porodici u FBiH

Ustavna struktura države Bosne i Hercegovine – dva entiteta (FBiH i RS) i Distrikt Brčko, nametnula je odvojeni institucionalni pravni okvir, tako da entiteti i distrikt mogu razvijati vlastite izdvojene politike i donositi zakone, koji moraju biti usklađeni sa višim zakonskim aktima i Ustavom.

Shodno obavezi usklađivanja bh. zakonodavstva s različitim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima, koji se navode u Aneksu I Ustava, među kojima je i Konvencija UN-a o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, država BiH je, 2003. godine, usvojila i Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH³.

Na osnovu ovog zakona ustanovljena je i Agencija za ravnopravnost spolova, popularnije nazvana „državni gender mehanizam“, čiji je osnovni zadatak praćenje primjene zakona (čl. 22). Pored agencije, obavezu praćenja i nadgledanja provođenja zakona imaju i gender centri FBiH i RS-a (čl. 24).

---

³ Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH objavljen je u „Službenom glasniku BiH“, br. 16/03.

U Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH odredba čl. 17 glasi: „Zabranjen je svaki oblik nasilja u privatnom i javnom životu po osnovu spola. Nadležne vlasti preduzet će odgovarajuće mjere radi eliminacije i sprječavanja nasilja na osnovu spola u javnoj i privatnoj sferi života, te instrumente pružanja zaštite, pomoći i naknade žrtvama.“

Ovom zakonskom odredbom nasilje po osnovu spolne pripadnosti, kako u „privatnom“ tako i „javnom“ životu, prvi put se stavlja u fokus društvenog interesa, uz obavezu države na poduzimanje odgovarajućih mjera i aktivnosti u pružanju zaštite, najčešće ženi, žrtvi.

U kontekstu navedenog može se zaključiti da se zakon, stavljanjem u ravnopravan odnos zabrane nasilja u „privatnom i javnom životu po osnovu spola“, odnosi i na poseban segment porodičnog nasilja poznat kao bračno odnosno partnersko nasilje. U tom smislu istaknuta je obaveza nadležnih vlasti u poduzimanju mjera prevencije nasilja zasnovanog na spolu, posebno u obrazovanju, kako bi se eliminisale predrasude, običaji i svi drugi oblici diskriminacije bazirani na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kojeg spola, kao i na superiornim ulogama muškarca i žene.

Zakon o ravnopravnosti spolova, koji je donesen prije zakona o zaštiti od nasilja u porodici, kao i Porodičnog zakona FBiH, utvrđuje i kaznene odredbe vezane za nasilje, uznemiravanje i seksualno uznemiravanje, određujući ih kao krivično djelo za koje je predviđena kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina (čl. 27).

Pored Zakona o ravnopravnosti spolova, koji se direktno ne vezuje za zaštitu od nasilja u porodici i koji je donesen na državnom nivou, čime je obavezujući za oba entiteta, u FBiH zakoni koji su, u manjoj ili većoj mjeri, vezani za zaštitu od nasilja u porodici su: Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Krivični zakon i Porodični zakon.

2.1. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici⁴ utvrđen je poseban mehanizam zaštite od nasilja kojim se određuje pojam nasilja u porodici, osobe koje

---

⁴ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, objavljen je u „Službenim novinama FBiH“, br. 22/05, sa odloženom primjenom od 6 mjeseci od dana stupanja na snagu, 6. 4. 2005. godine, čime je njegoja primjena trebala početi 6. 10. 2005. godine.

se smatraju članovima porodice,⁵ način njihove zaštite te vrste i svrha zaštitnih mjera koje se u većini izriču počiniocu nasilnih radnji.

Prema odredbama čl. 4. Zakona, nasilje u porodici određuje se „kao bilo koje djelo koje nanosi fizičku, psihičku, seksualnu ili ekonomsku štetu i patnju, kao i prijetnja takvim djelima ili propuštanje dužnog činjenja koje ozbiljno sputava članove porodice da uživaju u svojim pravima i slobodama na principu ravnopravnosti u javnoj ili privatnoj sferi“.

Istim članom kao radnje nasilja u porodici utvrđene su: primjena fizičke sile ili psihičke prinude, postupanje koje može prouzrokovati fizičku/psihičku bol i ekonomsku štetu, prouzrokovanje straha ili povrede dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom, fizički napad, verbalni napad i vrijeđanje, seksualno uznemiravanje, uhođenje, oštećenje zajedničke imovine, te propuštanje pažnje i nepružanje pomoći i zaštite prema članu porodice iako za to postoji zakonska i moralna obaveza.

Specifičnost zakona ogleda se u činjenici da je nasilje u porodici definisano kao krivično djelo koje je ostalo u nadležnosti redovnih sudova, dok je izricanje zaštitnih mjera povjereno sudovima za prekršaje, koji su dužni osigurati hitno rješavanje ovih predmeta (čl. 3).

Obavezu prijavljivanja nasilja u porodici, za koje u obavljanju svojih dužnosti saznaju, pored zdravstvenih i socijalnih radnika, nastavnika i vaspitača, imaju medicinske, obrazovne i druge ustanove, kao i nevladine organizacije, ali i članovi porodice, te svaki građanin koji sazna za učinjeno nasilje u porodici, a posebno ako je žrtva nasilja maloljetna osoba (čl. 7).⁶

Kod donošenja ove odredbe zakonodavac je vjerovatno imao u vidu ranije prevlađujuće iskustvo iz prakse, gdje se većina profesionalaca, skrivajući se iza profesionalne tajne, ograničavala samo na pružanje stručne pomoći žrtvi nasilja u porodici, bez obaveze prijavljivanja nasilja policiji, tužilaštvu i sudu, u čijoj je nadležnost gonjenje i kažnjavanje

---

⁵ Prema čl. 5 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, porodicu čine: bračni i vanbračni partneri; srodnici koji žive zajedno: krvni srodnici i srodnici iz odnosa potpunog usvojenja u prvoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom; usvojenik i usvojitelj iz odnosa nepotpunog usvojenja; srodnici po tazbini zaključno sa drugim stepenom; staralac i štićenik, hranilac i hranjenik; bivši bračni i vanbračni partneri.

⁶ Prema odredbi čl. 20 službena osoba koja policiji ne prijavi da su učinjene radnje nasilja u porodici kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom od 1.000 do 10.000 KM ili kaznom zatvora od najmanje 50 dana.

počinioca i pružanje zakonom utvrđenih oblika zaštite žrtvama nasilja u porodici.

Zakonski utvrđenom obavezom o prijavljivanju nasilja u porodici izbjegnuta je mogućnost pozivanja na profesionalni kodeks i etičke principe, odnosno čuvanje profesionalne tajne, pobrojanih profila stručnjaka, koji su ranije najčešće ćutke prelazili preko utvrđenih slučajeva nasilja, ne prijavljujući ga.

U propisivanju načina ostvarivanja zaštite od nasilja u porodici, s ciljem sprječavanja nasilja, djelovanja na nasilnika da više ne čini nasilje, te uklanjanja posljedica počinjenog nasilja, Zakon, kao prekršajne sankcije za zaštitu od nasilja u porodici, utvrđuje zaštitne mjere.⁷

Od ukupno šest propisanih zaštitnih mjera, pet se odnose isključivo na učinioca nasilja,⁸ a samo jedna, mjera osiguranja zaštite osobe izložene nasilju, na žrtvu nasilja. S tim da se ova mjera izriče u onim slučajevima kada je osobi izloženoj nasilju život u opasnosti (čl. 13). Primjenom mjere žrtvi se, na osnovu naloga suda za prekršaje, osigurava privremeni smještaj i zbrinjavanje u socijalno-zaštitnim ili drugim ustanovama (kućama spasa), ili kod druge porodice, uz pravo na privremeno izdržavanje iz alimentacionog fonda.

Teškoće u provođenju mjere zaštita osobe izložene nasilju posebno usložnjava to što na području FBiH, pored nepostojanja alimentacionih fondova, ne postoje, osim centara za socijalni rad, koji pružaju prvenstveno savjetodavne i druge oblike stručne i materijalne pomoći, ni državne institucije za privremeni smještaj i zbrinjavanje žrtava porodičnog nasilja, većinom žena i djece. Stoga je provođenje ove zakonske obaveze uglavnom prepušteno ženskim nevladinim organizacijama, odnosno sigurnim kućama koje NVO-i otvaraju, finansijski najčešće podržavane od inostranih donatora.⁹

---

⁷ Zaštitne mjere koje se, prema članu 9 Zakona, mogu izreći počiniocu nasilja u porodici su: 1. udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor; 2. zabrana približavanja žrtvi nasilja; 3. osiguranje zaštite osobe izložene nasilju; 4. zabrana uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju; 5. obaveza psihosocijalnog tretmana; 6. obavezno liječenje od ovisnosti.

⁸ Nasilna soba koja ne postupi prema izrečenoj zaštitnoj mjeri kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od 2.000 do 10.000 KM (čl. 21).

⁹ Prema podacima Open Society Instituta (2006), na području BiH postoji sedam skloništa za žrtve porodičnog nasilja i trgovine ljudima, ukupnog kapacitete 120 mjesta.

Zahtjev za izricanjem zaštitnih mjera, pored osobe izložene nasilju, može uputiti njezin opunomoćenik, policija, tužilaštvo, organ starateljstva, vladine i nevladine organizacije, ili se zahtjev može uputiti po službenoj dužnosti, dok se zaštitna mjera zabrana približavanja žrtvi nasilja izriče po službenoj dužnosti.

Prilikom izricanja zaštitnih mjera¹⁰ sud za prekršaje obavezan je da vodi računa o svrsi i težini izrečene mjere, te njenoj efikasnosti, s tim da po potrebi tu mjeru može zamijeniti drugom zaštitnom mjerom. Sud za prekršaje obavezan je i da kontroliše izvršenje izrečene zaštitne mjere, putem izvještaja koji mu dostavlja centar za socijalni rad (najkasnije u roku od šest mjeseci, a na zahtjev suda, i po potrebi, i ranije), koji ujedno vodi evidenciju o izrečenim zaštitnim mjerama, prati izvršenje, predlaže prekid ili produženje ili zamjenu mjere drugom zaštitnom mjerom.

U slučajevima kad ocijeni da je neophodno da se žrtva nasilja u porodici bez odlaganja zaštiti, sud za prekršaje može izreći odgovarajuću zaštitnu mjeru, kao samostalnu prekršajnu sankciju, po saslušanju počinitelja nasilja, ne čekajući okončanje prekršajnog ili krivičnog postupka (čl. 19).

Iskustvo prakse u provođenju pobrojanih mjera zaštite od nasilja u porodici na području FBiH, i pored zakonom utvrđenih kriterija i dosta prihvatljive normativno-pravne regulative, nedvosmisleno govori da se zakonske odredbe ne provode u cijelosti, prvenstveno zbog nedostatka finansijskih sredstava, nepostojanja neophodnih pratećih kapaciteta odnosno ustanova za provođenje zakonom utvrđenih mjera zaštite.

Primjer dobre saradnje vladinog i nevladinog sektora je način rada uspostavljen u Sarajevskom kantonu, gdje je NVO „Fondacija lokalne demokratije“ potpisala Sporazum o saradnji u zaštiti od nasilja u porodici sa policijom i Kantonalnim centrom za socijalni rad.

Drugi primjer je uspostavljena saradnja, koja nije institucionalizovana (centar za socijalni rad se obraća za pomoć pri privremenom zbrinjavanju žrtava nasilja isključivo zbog nedostatka vlastitih resursa), na području Zeničko-dobojskog kantona između NVO „Medica“, centra za socijalni rad, policije i tužilaštva.

¹⁰ Sve zaštitne mjere izriču se u trajanju koje ne može biti kraće od 1 mjeseca niti duže od 2 godine (čl. 18).

2.2. Porodični zakon

Porodica u najvećem broju slučajeva predstavlja društvenu grupu odnosno zajednicu čiji su međusobni odnosi prožeti uzajamnošću i solidarnošću njezinih članova. Međusobna pomoć i solidarnost unutar porodične zajednice odnosno njezinih članova najčešće je prožeta uzajamnom ljubavi, povjerenjem i bliskošću, posebno između roditelja i djece te bračnih partnera. Nažalost, u jednom broju porodica, koji je u svim društvima znatno manji od broja porodica koje žive u harmoničnim porodičnim odnosima, porodično okruženje za neke njezine članove često predstavlja mjesto u kome su izloženi različitim oblicima nasilja od svojih najbližih srodnika.

Danas u većini zemalja svijeta prevladava shvatanje da je nasilje u porodici društveni a ne privatni problem. Procesuiranje posebno teških oblika porodičnog nasilja sve više je prisutno i u Bosni i Hercegovini.

Porodični zakon FBiH¹¹ u osnovnim odredbama, pored određenja porodice i odnosa unutar porodice, kao i određenja vanbračne zajednice¹², jasno propisuje zabranu nasilničkog ponašanja bračnog partnera ili bilo kojeg drugog člana porodice, određujući, pozivom na Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH, nasilničko ponašanje kao svako narušavanje fizičkog i psihičkog integriteta (čl. 4).

Definišući uslove i postupak, sklapanje, prestanak, poništenje i razvod braka, Porodični zakon nasilje u porodici kao mogući razlog prestanka braka ne apostrofira posebno ni u jednom članu, ali se iz pojedinih odredaba mogu prepoznati njegove naznake, npr. „poništenje braka

---

¹¹ Porodični zakon FBiH objavljen je u „Službenim novinama FBiH“, br. 35/05; 41/05.

¹² Porodica je određena kao „životna zajednica roditelja i djece i drugih krvnih srodnika, srodnika po tazbini, usvojlaca i usvojenika i osoba iz vanbračne zajednice ako žive u zajedničkom domaćinstvu“.

Uređenja odnosa u porodici zasniva se na: zaštiti privatnosti porodičnog života; ravnopravnosti, međusobnom pomaganju i poštovanju članova porodice; obavezi roditelja da osiguraju zaštitu interesa i dobrobiti djeteta i njihovoj odgovornosti u podizanju, odgoju i obarazovanju djeteta; obavezi države da osigura zaštitu porodice i djeteta; pružanju starateljske zaštite djeci bez roditeljskog staranja i odraslim osobama koje nisu sposobne same starati se o sebi, svojim pravima, interesima i imovini (čl. 2).

Vanbračna zajednica je određena kao „zajednica života žene i muškarca koji nisu u braku ili vanbračnoj zajednici sa drugom osobom, koja traje najmanje tri godine ili kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete“ (čl. 3).

sklopljenog u strahu izazvanom ozbiljnom prijetnjom“ (čl. 40, st. 1), ili „razvod braka, ako su bračni odnosi teško i trajno poremećeni (čl. 41).

Najvažnije odredbe Porodičnog zakona koje govore o zaštiti djeteta od porodičnog nasilja date su u tački C: Prava i dužnosti roditelja i djece.

U ovom dijelu Zakona taksativno su navedena prava djeteta, posebno pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, zloupotrebe, zlostavljanja i zanemarivanja u porodici (čl. 128). U odredbama koje uređuju dužnosti i prava roditelja posebno se ističe odredba o dužnosti roditelja na čuvanje djeteta, zadovoljavanje njegovih potreba i zaštitu od svih oblika nasilja, povrede, ekonomske eksploatacije i seksualne zloupotrebe od drugih osoba, uz obavezu kontrole ponašanja djeteta, zavisno od njegovog uzrasta i zrelosti (čl. 134).

Mjere porodične zaštite djeteta, žrtve porodičnog nasilja, u nadležnosti su centara za socijalni rad i suda.

Mjere koje centar za socijalni rad može izreći su: upozorenje na propuste u staranju o djetetu (čl. 151) i određivanje nadzora nad ostvarivanjem roditeljskog staranja (čl. 152).

Uloga suda je da u vanparničnom postupku, u slučajevima kad roditelj zloupotrebljava svoja prava ili grubo zanemaruje svoje dužnosti, roditelju oduzme pravo na roditeljsko staranje. U taksativno nabrojanim razlozima za provođenje ove mjere, pored ostalih, navedeni su i slučajevi tjelesnog i duševnog nasilja nad djetetom (čl. 154).

Navedena odredba na najkonkretniji način pokazuje raspon intenziteta mogućeg nasilja u porodici prema djetetu, odnosno poduzimanje mjera porodične zaštite djeteta zavisno od intenziteta nasilja. U tom kontekstu može se zaključiti da bi mjere upozorenja na propuste u staranju o djetetu, kao i mjera nadzora nad ostvarivanjem roditeljskog staranja, u samom polazištu, kao osnovni cilj, trebale imati promjenu u ponašanju roditelja prema djetetu i njihovu edukaciju, odnosno prevenciju tjelesnog kažnjavanja djeteta.

Porodični zakon, odredbom čl. 150, propisuje obavezu svih organa, organizacija i fizičkih lica da, bez odlaganja, centru za socijalni rad dostave obavještenje o kršenju djetetovih prava, a naročito o nasilju i zlostavljanju.

Navedenim određenjem jasno se pravi razlika između nasilja i zlostavljanja, čime se u velikoj mjeri doprinosi lakšem sankcionisanju tjelesnog kažnjavanja djeteta.

Iako je neprijavlivanje nasilja u porodici, koje je prema odredbama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici kažnjivo djelo, u direktnoj vezi sa

kršenjem prava djeteta na zaštitu od nasilja, podaci centara za socijalni rad upućuju na zaključak da se prijavljivanje nasilja nadležnim institucijama ne čini u dovoljnoj mjeri.

U posebnom dijelu Porodičnog zakona (Glava X: Posebni postupci) u nekoliko odredaba normiran je postupak zaštite od nasilničkog ponašanja u porodici. Međutim, kako je u vrijeme donošenja Porodičnog zakona donesen i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, pored pobrojanih bračnih, vanbračnih partnera, te članova porodice koji imaju pravo na zaštitu od nasilničkog ponašanja, obaveze fizičkih i pravnih lica da o nasilničkom ponašanju obavijeste nadležnu policijsku ustanovu, te obaveze policije, centara za socijalni rad i suda za prekršaje da žrtvi pruže zaštitu od nasilničkog ponašanja, u odredbi čl. 381, normirana je samo obaveza policijske uprave da odmah po prijemu obavještenja odstrani i smjesti u odgovarajuću ustanovu osobu koja se nasilnički ponaša ili od koje prijeti opasnost od nasilničkog ponašanja.

Određujući postupak zaštite od nasilničkog ponašanja kao hitan, Porodični zakon (čl. 322) precizira da će se on urediti posebnim zakonom Federacije (čl. 382).

2.3. Krivični zakon

Krivični zakon FBiH¹³, koji je stupio na snagu prije usvajanja Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, ustanovio je određene sankcije vezane za radnje nasilja u porodici, mahom definisane u čl. 6 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, određujući ih kao krivično djelo.

Slijedeći navedeno, KZFBiH u svojim odredbama (Glava XX: Krivična djela protiv braka, porodice i mladeži) unutargrupnog objekta krivično-pravne zaštite utvrđuje i krivična djela protiv porodice gdje, pored ostalih, spada i nasilje u porodici (čl. 222).

S ciljem poštivanja neophodnosti određenja zakonskog bića krivičnog djela Zakon sadrži i definiciju porodice odnosno njenih članova (čl. 2, st. 20).¹⁴

¹³ Krivični zakon FBiH je objavljen u „Službenim novinama FBiH“, br. 36/03

¹⁴ Članovi porodice u smislu ovog zakona su: bračni i vanbračni drug, bivši bračni i vanbračni drug, krvni srodnik u pravoj liniji, usvojitelj i usvojenik, rođak u pobočnoj liniji zaključno s trećim stepenom i srodnik po tazbini do drugog stepena zaključno.

Proširenje pojma porodice, izvan kruga osoba koje su obuhvaćene Porodičnim zakonom (čl. 2), uslovljeno je specifičnom prirodom svrhe ove inkriminacije.

Utvrđenim odredbama, u čl. 222, krivično djelo nasilje u porodici, čiji učinitelj, kao i pasivni subjekat djela (žrtva), može biti isključivo član porodice, pored osnovnog, ima pet teže kvalifikovanih oblika djela.

Prema odredbi stava 1, osnovni oblik djela postoji u slučaju kad učinitelj nasiljem, drskim ili bezobzirim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili psihičko zdravlje članova svoje porodice.

Navedenom odredbom pod nasiljem u porodici podrazumijevaju se različiti oblici fizičkog, psihičkog, emocionalnog i duhovnog nasilja, koji dovode do ugrožavanja mira, tjelesnog integriteta ili duševnog zdravlja pasivnog subjekta (žrtve).

Seksualno nasilje, često prisutno kod pobrojanih oblika nasilja, ne bi se moglo obuhvatiti ovom inkriminacijom zato što je inkriminisano krivičnim djelima iz grupe protiv spolne slobode i morala.

Radnja nasilja je alternativno određena, i to kao: nasilje; drsko ponašanje; bezobzirno ponašanje.

Nasilje se najčešće ogleda u primjeni fizičke sile, na primjer udaranje, guranje, šamaranje, čupanje za kosu, nanošenje lakših tjelesnih povreda. Pored navedenog, radnja nasilja, koje nikad ne predstavlja jedan izolovani akt odnosno oblik nasilja, može se sastojati i u činjenju psihičkog, emocionalnog ili duhovnog nasilja kojim se narušava mir, tjelesna cjelovitost ili duševno zdravlje članova porodice. „Nasilje postoji ne samo kad je okrenuto prema ljudima, već i kad je usmjereno prema stvarima na način da nasilničke postupke, pasivni subjekt, tj. član obitelji, osobno doživljava kao prisilu i kao zlo“ (Tomić, 2007: 140).

Drsko ili bezobzirno ponašanje, u smislu ovog djela, obuhvatalo bi svako ponašanje koje u većoj mjeri odstupa od uobičajenog ponašanja u porodičnim odnosima, na primjer vrijeđanje, prijetnja, netrpeljivost, nipodaštavanje i drugi grubi i izrazito netolerantni oblici ponašanja neprimjereni uobičajenoj komunikaciji i poštivanju uhodanih vrijednosti života u porodici.

Za osnovni oblik nasilja u porodici propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine.

Odredbom stava 2 propisan je prvi teži oblik krivičnog djela nasilja u porodici, koji postoji ako se krivično djelo učini prema članu porodice s kojim učinitelj živi u zajedničkom domaćinstvu. Činjenjem ovog krivičnog djela prema najužem članu porodice – bračnom ili vanbračnom partneru, djeci ili roditeljima, učinitelj istovremeno narušava i ugrožava egzistenciju i integritet same porodice kao društvene grupe.

Za ovaj teži oblik porodičnog nasilja propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.

Odredbom stava 3 propisan je drugi teži oblik krivičnog djela nasilja u porodici koje postoji ako je pri učinjenju krivičnog djela iz stavova 1 i 2 upotrijebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno da teško povrijedi tijelo ili naruši zdravlje čovjeka.

U smislu ove odredbe pod oružjem se podrazumijeva različito vatreno i hladno oružje, dok pojam „opasno oruđe“ obuhvata sredstva koja su po svojoj namjeni predviđena za obavljanje određenih poslova, ali su po svojoj prirodi takva da istovremeno mogu poslužiti i za nanošenje teške tjelesne povrede ili prouzrokovanje smrti čovjeka. Ta oruđa su na primjer sjekira, vile, ašov, lopata, čekić i sl. Pod „drugim sredstvima“ prikladnim da teško povrijede tijelo ili naruše zdravlje žrtve mogu se navesti na primjer kamen, staklena flaša, bejzbol ili golf palica i slično.

Za ovaj oblik krivičnog djela propisana je kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine.

Odredbom stava 4 propisan je teži oblik krivičnog djela nasilja u porodici koji postoji ako je krivičnim djelom iz stava od 1 do 3 član porodice teško tjelesno ozlijeđen ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako su prethodna tri oblika porodičnog nasilja učinjena prema djetetu ili maloljetniku.

Kod ovog oblika krivičnog djela krivična odgovornost učinitelja za posljedice, posebno kad je žrtva dijete ili maloljetnik, s obzirom na to da takvo nasilje može ugroziti njihov psihofizički razvoj sa negativnim posljedicama na dalji proces odrastanja i socijalizacije mlade osobe, rješava se prema pravilima o odgovornosti za težu posljedicu.

Za ovaj oblik nasilja u porodici propisana je kazna zatvora od jedne do pet godina.

Odredbom stava 5 krivično djelo nasilja u porodici postoji ako je izvršenjem nekog od krivičnih djela iz stava 1 do 4 prouzrokovana smrt člana porodice. Za postojanje ovog krivičnog djela nevažno je da li je smrtna posljedica nastupila kao rezultat djelovanja počinitelja ili je do posljedice došlo uslijed aktivnosti same žrtve. Tako na primjer ovaj oblik krivičnog djela postoji u svim slučajevima gdje je smrtna posljedica nastala pri pokušaju žrtve da se spasi od nasilja ili kada žrtva, nemoćna da se sama zaštiti od nasilja, izvrši suicid.

Za ovaj oblik nasilja u porodici propisana je kazna zatvora od dvije do petnaest godina.

Odredbom stava 6 propisan je najteži oblik krivičnog djela nasilja u porodici, a čini ga onaj ko usmrti člana porodice kojeg je prethodno zlostavljao. Ovaj najteži oblik nasilja u porodici predstavlja takođe jedan oblik teškog ubistva, koji je zbog specifičnosti učinitelja i žrtve i njihovog međusobnog odnosa obuhvaćen ovom inkriminacijom. Žrtva djela je član porodice kojeg je počinitelj prethodno zlostavljao, pod čim bi trebalo podrazumijevati sve radnje obuhvaćene osnovnim oblikom djela.

Za ovaj najteži oblik nasilja u porodici propisana je ista kazna kao i za ostale oblike teških ubistava, zatvor najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

3. Zaključak

Danas je u svijetu opšteprihvaćen stav da nasilje u porodici predstavlja kršenje ljudskih prava. Stoga svaki član porodice, zasebno, ima pravo, pored zaštite od različitih oblika nasilja u društvu, na zaštitu od nasilja u porodici.

U FBiH zaštita od nasilja u porodici normirana je posebnim zakonodavstvom. Prve konkretne aktivnosti u pružanju institucionalizovane zaštite od nasilja u porodici poduzete su donošenjem Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, kao i unošenjem jednog broja odredaba koje omogućavaju zaštitu od nasilja u Porodični zakon FBiH. Krivični zakon FBiH takođe normira nasilje u porodici, određujući ga kao krivično djelo koje se uglavnom, posebno kvalifikovani oblici krivičnog djela nasilja u porodici, sankcioniše zatvorskom kaznom.

U širem smislu, prema normativnom određenju nasilja po osnovu spolne pripadnosti, gdje se u isti odnos stavlja zaštita od nasilja u „privatnom“ i „javnom“ životu, i Zakon o ravnopravnosti spolova, koji je donesen na nivou BiH, može se vezati za jedan segment porodičnog nasilja koji se najčešće naziva bračno odnosno partnersko nasilje.

Normativno uređenje zaštite od nasilja u FBiH, kojim je izričito propisano da je nasilje u porodici krivično djelo, u praktičnoj primjeni obilježeno je nizom različitih problema. Tako na primjer primjena odredaba Zakona o zaštiti od nasilja u porodici još uvijek nije praktično zaživjela, jer su primjeri izricanja zaštitnih mjera, čiji je cilj što hitnija

zaštita žrtve, od strane sudova za prekršaje veoma rijetki. Ovo zbog toga što je dosljedno provođenje izrečenih zaštitnih mjera u praksi gotovo nemoguće, koliko zbog nepostojanja odgovarajućih institucija za zaštitu i pružanje pomoći žrtvi nasilja toliko i zbog nemogućnosti primjene obaveznog liječenja i tretmana nasilnika, ali i zbog nepostojanja fondova za privremenu pomoć žrtvi nasilja.

Kako Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, kao ni odgovarajući prateći propisi, ni u jednoj odredbi ne govori o tome gdje udaljiti nasilnika, žrtva nad kojom je učinjeno nasilje, većinom majka s djecom, izmješta se iz kuće ili stana, čime se dodatno traumatizira.

Zaštitna mjera zabrana približavanja žrtvi nasilja, koja se rijetko izriče, u praksi se pokazala nedovoljnom garancijom u sprječavanju ponovne viktimizacije, što je takođe jedan od razloga da se žrtve, zbog sigurnosti, najčešće izmještaju u skloništa čija je adresa nepoznata. Ni ovaj oblik zaštite žrtvi ne pruža punu sigurnost, jer, u našim uslovima, nasilnik često otkrije njezino mjesto boravka, što ima za posljedicu, pored izmještanja žrtve u drugu sigurnu kuću, i ugrožavanje sigurnosti osoblja koje radi u skloništim.

Činjenica da se skloništa na području FBiH, još uvijek, najvećim dijelom finansiraju iz inostranih fondova, kojih je sve manje, upućuje na mogućnost zatvaranja ovih ustanova ako država ne definiše jedinstven način njihovog organizovanja i finansiranja.

Provođenje zakonskih odredaba u zaštiti od nasilja u porodici, pored navedenog, dodatno usložnjava i sljedeće: nepostojanje dužeg iskustva i sudske prakse u provođenju, posebno odredaba Zakona o zaštiti od nasilja u porodici; nedovoljna edukacija svih učesnika u provođenju propisa iz ove oblasti; nedovoljna kadrovska i materijalna osposobljenost centara za socijalni rad; nedovoljna medijska promocija legislative kojom se reguliše oblast nasilja u porodici, kao i nedovoljna preventivna aktivnost, posebno obrazovnih institucija u sprječavanju nasilja u porodici; neustrojavljen sistem koordinacije između sudstva, policije i centara za socijalni rad; nepostojanje jedinstvene baze statističkih podataka i slično.

Sve pobrojano ukazuje na niz problema i nesnalaženja, koji su, pored nepostojanja dugoročnih rješenja, izazvani nekomplementarnostima u odnosu na postojeće zakone i raspoložive kapacitete za njihovo provođenje. Stoga je, u ovakvim uslovima, bez jasne državne strategije

nerealno od nevladinog sektora očekivati da preuzme cjelokupni proces rehabilitacije i zaštite žrtava, kao i pronalaženje trajnih rješenja.

Prevenција nasilja u porodici zahtijeva neophodnost provođenja posebno edukativne kampanje sa ciljem upoznavanja javnosti da nasilje u porodici predstavlja kršenje osnovnih ljudskih prava, uz naglasak da se država potpisivanjem više međunarodnih dokumenata i sporazuma obavezala na poduzimanje mjera njegovog sprečavanja. Ovo tim prije što iskustva različitih zemalja govore da se bez ozbiljne intervencije i angažmana države, ali i nevladinog sektora, posebno ženskih organizacija, ne mogu postići zadovoljavajući rezultati u dugoročnom smanjenju njegove rasprostranjenosti. Stoga efikasna pravna zaštita od nasilja u porodici čini osnovni preduslov ne samo primarne nego i sekundarne prevencije ovog društvenog problema.

Literatura

1. Ajduković, M., Pavleković, G. (Ur) (2000): *Nasilje nad ženom u porodici*, Društvo za psihološku podršku, Zagreb.
2. Četvrta svjetska konferencija o ženama (1995). *Pekinška deklaracija*, u: Međunarodna dokumenta, Gender centar FBiH, Sarajevo.
3. Gidens, E. (2003): *Sociologija*, Ekonomski fakultet, Beograd.
4. Gil, D. (1973): *Violence against Children*, in: Hans Peter Dreitzel (ed.): *Childhood and Socialization*, Macmillan, London, pp. 111-137.
5. Killen, K. (2001): *Izdani*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb.
6. Milić, A. (2007): *Sociologija porodice*, Čigoja, Beograd.
7. Nikolić – Ristović, V. (2008): *Preživjeti tranziciju*, Službeni glasnik, Beograd.
8. Nowakowska, U. (1999): *Violence against Women: International Standards, Polish Reality*, Journal of Communists Studies and Transition Politics, 1, pp.41-63.
9. Open Society Institute (2006): *Nasilje nad ženom – Je li vlastima u BiH stalo – pregled činjenica*, Sarajevo.
10. Parlament FBiH (2003): *Krivični zakon FBiH*, „Sl. novine FBiH“, br. 36/03.

11. Parlament FBiH (2005): *Porodični zakon FBiH*, „Sl. novine FBiH“, br. 35/05.
12. Parlament FBiH (2005): *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici*, „Sl. novine FBiH“, br. 22/05.
13. Parlamentarna skupština BiH (2003): *Zakon o ravnopravnosti spolova*, u: „Sl. glasnik BiH“, br. 16/03.
14. Petrović, B., Meško, G. (2008): *Kriminologija*, Pravni fakultet, Sarajevo.
15. Preporuke REC-a (2002): *5 Odbora ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja*, u: Međunarodni dokumenti, Gender centar FBiH, Sarajevo.
16. Tomić, Z. (2007): *Krivično pravo II*, Pravni fakultet, Sarajevo.
17. UN (1979): *Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žene*, u: Čitanka ljudskih prava, (2001), Centar za ljudska prava, Sarajevo.
18. Unicef (1999): *Women in Transition*, The MOONEE Project CEE/CIS/Baltics, Regional Monitoring Reports, No. 6., Florence, UNICEF Internationale Child Development Center.
19. WHO (2002): *The Toronto Declaration on the Global Prevention of Elder Abuse*. World Health Organization, Geneva.